

Сербин Світлана Феодосіївна,
вчителька Карвинівської ЗОШ І–ІІІ ступенів
Романівського району, Житомирської області;
Сербин Богдан Васильович,
викладач Державного навчального закладу «Житомирське вище
професійне технологічне училище», студент магістратури спеціальності
073 Менеджмент (ОПН «Управління навчальним закладом») ННІ педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Упродовж багатьох століть Україна розвивалася як багатонаціональна держава, що внесло свої корективи у її соціальне, політичне, економічне та культурне буття. А тому відродження України відбувається в руслі збереження та відродження власної національної культури та здобутків світової культури. Культурне відродження залежить від зростання національної свідомості народів, які співіснують на одній території.

Освітня реформа визначає нові шляхи вирішення проблеми співіснування та розвитку етнічної культури народу, пошуку максимально комфортних та ефективних шляхів взаємодії різних етнокультур, життєдіяльності та зближення людей різних національностей, запобігання та протидії різноманітних міжетнічних конфліктів тощо. Саме освіта відіграє вирішальну роль у розумінні глибини етнічної культури свого народу, пізнанні національної самобутності, усвідомленні місця власної культури в світовій загальнолюдській культурі. У площині освітньої політики педагог виступає носієм культурного спадку націй етносів, його місія в залученні майбутнього покоління до збереження та примноження культурних цінностей, традицій, формування етнічної самосвідомості.

Відповідно, суспільство вимагає якісно нових педагогів, професіоналів та носіїв самобутності. Нагальним питанням сьогодні є підготовка майбутніх учителів із такими сформованими вміннями, навичками, які стануть основою не лише загальної професійної компетентності, а й сформуують саме етнокультурну компетентність. Сьогодні вчитель – це такий фахівець галузі освіти, який вільно розвивається та здійснює професійну діяльність у поліетнічному середовищі.

Питання формування професійної компетентності спеціалістів вивчено в роботах зарубіжних та українських дослідників. Так, дослідження компетентності як категорії, яка поєднує в собі загальнолюдські цінності, знання, вміння, гнучкість професійного мислення, здатність до самореалізації в соціокультурному середовищі, належать Н. Кузьміній, О. Лебедєвій, Л. Лук'яновій та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що є низка досліджень різних аспектів професійної підготовки педагогів. Так, у науковому доробку К. Яцишин, О. Кагальняк, І. Підласого та ін. розкрито

питання розроблення та вдосконалення професіограми вчителя. Орієнтири концепції якісної загальнопедагогічної підготовки представлені у працях О. Антонової, О. Дубасенюк, В. Сластьоніна, Г. Сухобської, та ін. У науковому доробку Н. Арзамасцевої, Н. Алімжанової, О. Гуренко, Г. Філіпчук та ін. представлено основи підготовки майбутніх педагогів до діяльності в поліетнічному середовищі. У працях З. Гушкіної, В. Присакар, С. Федорової та ін. розкрито питання підготовки фахівців на засадах гуманізації середовища, в якому педагог формується як професіонал, виступає активним осередком, рушієм поліетнічного соціуму.

Так, на думку Н. Арзамасцевої, О. Гукаленко, О. Гуренко, Г. Снежкової, Г. Філіпчук та ін., полікультурне виховання і освітній процес повинні орієнтуватися та базуватися на поєднанні загальнолюдського, національного і державного аспектів.

Сьогодні дедалі більше уваги приділяється усвідомленню ціннісних орієнтацій майбутнього покоління, збереженню та плеканню рідної мови, шанобливому ставленню до традицій, історичної пам'яті, примноженню та збереженню національних культурних надбань тощо.

Сучасна освітня реформа передбачає формування та становлення громадянина України, який є патріотом рідної землі, носієм української самобутності, гарантом збереження й передавання етнокультурних традицій покоління, особистістю, яка цінує надбання інших народів, толерантна до оточуючих, цінує місце і роль українців та інших національностей, знає права і обов'язки громадян держави.

Створення сучасного освітнього простору вимагає врахування етнокультурних традицій, розуміння та примноження яких є певним інструментарієм різнобічного впливу на дітей, їх виховання, підтримки відповідного рівня їх духовного життя. Відповідні вимоги організації освітнього процесу в умовах поліетнічного середовища викладено в ряді державних документів, зокрема, в Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні та ін.

Ураховуючи вищесказане, вбачаємо актуальним проаналізувати особливості формування етнокультурної компетентності сучасного вчителя як носія знань, умінь, навичок та каталізатора формування життєво важливих компетентностей – як власних, так і вихованців.

За результатами досліджень, можемо стверджувати, що етнокультурна компетентність базується на етнічній свідомості. Як стверджують науковці (О. Березюк, О. Гуренко, С. Токарев, О. Туркіна, Л. Шабаліна та ін.), особливе місце доцільно визначити саме одній з її форм – етнологічній самосвідомості, яка в силу своєї природи дозволяє усвідомлювати належність соціально-політичної спільноти, усвідомлювати місце, значення власної етнічної спільноти в системі міжнаціональних стосунків, усвідомлювати самобутність та унікальність культури, розуміти в сучасному світі історичне місце свого етносу тощо [1; 2; 3; 4; 8].

Поділяючи думку дослідників, вважаємо, що побудова поліетнічної української держави з високим рівнем полікультурної освіти неможлива без збереження цілісності нації, суспільної свідомості, розуміння місця кожного громадянина та його спільних дій щодо об'єднання та збереження цілісності незалежно від етнічного походження. І саме вчитель відіграє визначну роль як провідник культурного спадку етносів, націй, спільнот, традицій, цінностей, формування етнічної самосвідомості кожної особистості. А тому високий рівень сформованості етнокультурної компетентності, наявність сучасних професійних знань, умінь і навичок, розвиток особистісних якостей та здібностей самого вчителя є запорукою успішності такого освітнього процесу. Саме так педагогічна діяльність буде здійснюватися згідно з етнічними особливостями і культурними традиціями [1; 3; 5; 8].

Послуговуємося науковим доробком дослідників етнокультурної компетентності, які визначили умови та засоби етнокультурного становлення педагога, зокрема: етнічна самосвідомість, яка ґрунтується на спроможності до самовизначення, самоосвіти, етнокультури; уміння організувати освітній процес у поліетнічному середовищі, використовуючи та усвідомлюючи потенціал народної педагогіки та засобів упровадження етнопедагогічного контакту тощо; здатність до самовизначення в культурі, педагогічний такт та дотримання норм етикету, вміння оцінювати та впроваджувати сімейне виховання, визначати вплив сім'ї та організацію освітнього процесу; усвідомлення значення регіонального компонента освіти, його історії, традицій, які є суттєвими елементами формування світогляду, патріотичних почуттів, входження особистості в життя в умовах конкретного регіону тощо [1; 2; 3; 7].

Усе перераховане вище впливає на формування компетентного фахівця, котрий повинен не лише зрозуміти сутність проблеми, а й уміти вирішити її практично, іноді незалежно від умов.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі немає єдиного трактування компетентності. Спільним є те, що воно безпосередньо стосується професійної діяльності. Так, у науковій літературі професійна компетентність визначається не лише базовими знаннями, вміннями, навичками, а й ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, стилем взаємодії з людьми, загальною особистісною культурою, здатністю до розвитку власного творчого потенціал; це певне інтегроване утворення, джерелами якого є різні сфери культури: духовної, громадської, соціальної, педагогічної, управлінської, правової, етичної, екологічної та інших; можливість передавати етнокультурні традиції від одного покоління до інших, уміння підтримувати позитивні педагогічні тенденції в умовах спільного проживання різних народів; здатність вільно орієнтуватися в світі, поводитися всередині відповідної культури зберігаючи її ідентичність тощо [4; 6; 7; 8].

Можемо також визначити ряд компонентів, які дозволяють характеризувати наявність та рівень сформованості етнокультурної компетентності вчителя: психологічні якості (людські та професійні);

особистісні здібності (прихильність до дітей, витримка і самовдосконалення); дидактичні здібності (академічні, експресивно-мовленнєві та здібності пояснювати, добирати й готувати народознавчий матеріал, доступно, чітко, впевнено і послідовно доводити його до дітей, батьків); організаційно-комунікативні здібності (організаторські, управлінські, перцептивні, сугестивні, а також педагогічний такт, педагогічна увага), педагогічні здібності (налагодження спілкування, здатність налагоджувати педагогічно доцільні стосунки з дітьми, їх батьками, колегами винахідливість розуму, образне й логічне мислення, спостережливість, мислення); емоційно-вольові якості особистості; організаторські здібності (здатність організувати власну професійну діяльність у поліетнічному соціумі, планувати роботу, підводити підсумки тощо); дослідницькі здібності (здатність пізнати й об'єктивно оцінювати педагогічну ситуацію поліетнічного регіону, навчати молоде покоління цінувати свою країну, народ і себе в оточенні людей); рівень мотивації, наявність соціальних настанов, ціннісних орієнтацій, інтересів; спрямованість інтересів, потреб, усвідомлення суспільної значущості власної діяльності, прагнення займатись улюбленою справою тощо; професійна мобільність (здатність орієнтуватися у соціально-педагогічних ситуаціях, швидко і правильно їх вирішувати); професійні знання (загальнопедагогічні, спеціальні, енциклопедичні та методичні); загальнопедагогічні та спеціальні (етнокультурні) вміння (практичні, організаторські, управлінські, конструктивні, комунікативні, гностичні тощо); самоконтроль, самоаналіз і самооцінка (виявлення своїх досягнень, помилок, невдач, співвідношення завдань і результатів своєї діяльності, урахування оцінки оточуючих, визначення причин недоліків своєї роботи, пошук важливих варіантів покращення власної діяльності) [1; 3; 4; 8].

Отже, етнокультурна компетентність – здатність, уміння фахівця знаходити можливості та забезпечувати продуктивну етнокультурну діяльність, передбачає його призначення, роль, обов'язок, що створює умови творчої самореалізації, вимагає наявності високого рівня необхідних знань.

Розглянуті нами питання діяльності вчителів в поліетнічному середовищі дозволили визначити сутність, функції етнокультурної компетентності, які доцільно використати для формування етнокультурної компетентності фахівців. Її можна розглядати як певну педагогічну систему елементів зі спільною метою, спрямованих на становлення особистості педагога, здатного проектувати та здійснювати свою діяльність в умовах поліетнічного середовища, використовувати систему методів, форм організації навчання та виховання, вмінні критично оцінювати власну діяльність та діяльність учнів, колег в умовах їх співпраці у поліетнічному середовищі.

Література

1. Березюк О. С. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості // ISSN Online: 2312-5829. Освітологічний дискурс, 2015, № 3 (11). URL: file:///C:/Users/Ivan/Downloads/277-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%

B0%D1%82%D1%82%D1%96-733-1-10-20150625.pdf (дата звернення: 19.03.2021).

2. Нечай-Велкова В. К. Основні напрями формування етнокультурної компетентності як чинника європеїзації України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/68/part_2/18.pdf (дата звернення: 19.03.2021).

3. Гуренко О. І. Етнокультурна компетентність та її формування у студентів педагогічного університету: технологічний аспект: монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. 240 с. URL: <https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/220/1/Hurenko%20O.I.%20Etnokul%20SA%B9turna%20kompetentnist%20SA%B9%20ta%20yiyi%20formuvannya%20u%20studentiv%20pedahohichnoho%20universytetu.%20Tekhnolohichnyu%20a%20spekt.pdf> (дата звернення: 19.03.2021).

4. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2003. 295 с.

5. Лисенко Н. В. Українська етнопедagogіка: навч.-метод. посіб. / за ред. акад. В. Кононенка. Івано-Франківськ, 2005. 508 с.

6. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Харків: ОВС, 2002. С. 3–8.

7. Філіпчук Г. Г. Проблеми етнокультури в змісті шкільної освіти. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4. С. 52–58.

8. Фурса О. О. Організаційно-педагогічні засади навчально-виховного процесу у мистецькому коледжі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. 21 с.

Ханова Олена Володимирівна,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона Макаренка

ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вимоги суспільства до підготовки сучасних фахівців професійної освіти в умовах інформаційного суспільства та висновки, що були зроблені під час застосування дистанційних технологій на період пандемії коронавірусу [2], актуалізують питання застосування дистанційного в структурі змішаного навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців.

Основи змішаного навчання закладено у роботах С. Bonk, С. Graham та ін. Сутність змішаного навчання розглянуто в працях таких українських науковців, як К. Бугайчук, О. Коротун, В. Кухаренко, М. Прокопчук, Г. Ткачук та ін. Не заглиблюючись у генезис поняття «змішане навчання»,